

Эс барлгдсн шүлгүдин тускар

Мана „Хальмг үн“ газетин редакид бдр болгын 5-10 шүлгүд хол Сибиряс чигн, киити ар уэгас чигн, Хасгин нутгас чигн, мана брн теегас чигн ирнэ. Зэрм „орута“ бдр 20-25 шүлг чигн ирнэ. Эн—хальмгин зүрхн бульглад, хурц урн үгн асхрса темд.

Болв, ним олн шүлгүд дунд саны чигн, мувь чигн баянэ. Тер. төлөд йилгхх кергтэ.

Тер учрар—эн цайлгвир бичгддэжнэ.

Экдэж бичдэх улс йир олн: күч-көдсчир, көдлмшчир, хббчир, механизатормуд, багшчир, эмчир, студентир—цуггар бичнэ. Киитн хол ар уэгас Корсаев Бадм, хол Сибиряс Сангалжиев Ким, Хулхачиев Михаил, Очирова Надежда, Хасгин нутгас Лагаев Лидж, Ленинградас Биткеев Петр, мана теегас Тимоша Николай нань чигн кесг-кесг улс бичхэнэ.

Юна тускар эдн бичнэ? Мбнчк Ленинэ, алдр Коммуна партин, тууджлгч XX-ч хургин, Бумбин орн мет Төрскннэнь, солгытрн Москван, брн хальмг теегин, збргтэ, гавшун, дамшлт иктэ советин Куунэ тускар бичхэнэ. Бичдг темн йир олн. Эн дегд сан.

Ирсн шүлгүд ямаранар бичгддэж? Энүг йилгхх кергтэ.

Түрүлд Бухан Энн шүлгүд хэлэй. Мана редакид кесг шүлгүднй ирлэ, теднй негнй — „Төвкнүн баялгнн төлэ“. Эн шүлгн Бухан Энэ хойрдад илгэдэж, бийдн таасгдсн баялдтэ. Йилгвэр кехэсн урд, шүлгас умший:

Джиргъл, маднйг байрлулнач,
Джириггэд бмн үзгднэч...
Уняртсн у теегтэ
Ургвэд шавшджих
хальмгуд...
...Чонла äдл
империалистир
Чираггян чикдн
үзүлдгогынн
Хорта у х ат а
Эйзенхауэр
Хоран күргхяр седнэч...
Китд, СССР, Индия
Келсн угдэн күрх...
(халжгър бичгдсн үгмүдинь
чиклсн угавдн).

Негдвэр болхла, эн шүлгүт гол утх уга. Түрүлд джирггн тускар келдэ йовад, генткн — ургвэд шавшджих хальмгудин тускар бичнэ. Эн шүлгн „чонла äдл империалистир“, „хорта ухата Эйзенхауэр“ чигн баянэ. Энн багь болхла. Китд, СССР, Индия келсн үгн күцэя“ гидж чигн умшдэж чаджанат.

Нег шүлгүт ним олн төр тавдэж болхий? Уга! „Төвкнүн баялгнн“—гисн йир ик чинртэ ухан. Эн темэр бичхлэ саянэр бич кергтэ. Бухн Энн шүлгүднй нургвэдэж нигдэж бичгддэж.

Сангалжиев Ким дегд олар шүлг бичнэ. Адгвэж бичдг баялдтэ, тер учрар, шүлгүднй сул болдэ гарна. Умшад хэлэхлэ, авгтан утхта-ухата болдэ медгднэ, ухалад шүүхлэ, юна тускар бичснй медгдхн. „Харнэгү сө“ гидг шүлггтэн Сангалжиев харнэгү сөббгяр хө хэрүлдэжсн куукилэ седклэн кууилэд, иньг болад, салдэж гарчкэд, келдэжнэ:

Энэкр иньгин седкл
Эн харнэгү сө.
Харнэгү сөблэ äдл седклтэ иньг кү амрахий? Уга!
Иим иньгин тускар шүлг бичэд чигн керг уга.

Му биш шүлгүд Бадмин Николай (Приозерн район) болн Тимоша Николай (Сарнинск район) хойр илгэцхэнэ. Бадмаевин „Турун дурн“ гидг шүлгүт ним саян орм баянэ:

Харнэгү сө салькн үлэнэ,
Холн баран куридэж үзгднэ,
Захин гер гертл үзгднэ,
Зүрхнн дурн тигэрэн ниснэ.
Эн шүлг ик биш, дөрвн куплет, болв Энн эврэннй келхэр седсн седклэн саянэр медүлжэнэ. Зуг тер наадк шүлгүдтэн иим-иим сул үгмүд орулна:

Заальгдсн тер дурин
З а н ч т а яггэдэж
көблдхв?
(„Даки яггэдэж дурлхв“)
Узүлсн байрин
динилвмүднй

Узсн м[ан]ст хадгьлата.
(„Маргдшго джил“).

Тимоша Николай адгьл уга, саянэр ухалад бичхлэ, му биш шүлгүд бичдэж чадхми. „Хувта цаг“ гидг шүлгтэн эн нигдэж келдэжнэ:

Сансан күцэдг
Сургвүль эрдмтэв,
Соньн саян
Советин йостав.

Николай зэрм саянэр эклсн шүлгн чилгч күртлнй нег зүсэр бичхн. Улгүрлхл:
Бүтджих загьсн метэр
Буур дотран цахлднат,
Буулх юм хяалдэд

Буугган арчад караглнат, — гидж „Сантн, тоолтн“ гидг шүлггтэн бичдэжнэ. Атомн, водородн бомбсар орчлнй äдлггхэр седсн американск капиталистнрин тускар ним үгмүдэр келдэж болшго. Капиталистнрин дүр үзүлхас чинртату үгмүд.

Нань чигн эклдэж бичдэх улснн шүлгүдин тускар келдэж болхми билэ, болв манаггар болхла, эн дээр келгдснэс иштэггяр, наадк улснй илгэсн шүлгүдэн шүүдэж хэлэггэд, ямаран халжгър баяснй йилгэдэж, юнвгэд газетд эс барлгдснй медцэх гидж сандэж навдн.

Экдэж бичдэх улснн икнй кнй нигдэж сурна: яггэдэж бичхмб? Эн сурврт хэрү бгхл күчр. Юнвгэд гихлэ, бичдг улс тал-талданар бичнэ. Дакад болхла, урн үгин литературт, грамматик, то-эсвлэ äдл шишлэ үзөл зокал уга. Биччэнн, поэтин дасх школ—олн-äмтнэ баядл-джирггнй, ухан-седкли, джирггъл-зовлнэггнй, байр-збвүриг саянэр медх кергтэ, эврэннй медрлэн бдр болгын гүүдүлх кергтэ, хальмг келн-äмтнэ фольклор болн урн үгин литератур, орсн болн дуг нарт делкэн классическ литератур даслж медх кергтэ.

Бичдэж баях куунэ гол зерзевн—келн. Эврэ төрскн келлн йир саянэр медх кергтэ. Келэн саянэр медэд уга баядэж произведень бичхяр седлгн. Уг таянд уга баядэж дектр умшхар седснлэ äдл мбн. Энүг батар ухандан санхми.

Мана селвг: Константин Паустовскин „Золотая роза“ гидг дектр умштн. Терүнд алдр бичччир яггэдэж көдлг, бичдг баяснй келгдсн дээрэн, бичччн көдлмшин тускар келгдэжнэ.

„Теегн герл“ гидг альманах—ода квартал болгынд гардг журналд хуврв. Эн журнал эклдэж бичдэж баях улсд ик дөнвгэн күргхми, терүнд шүлгүд, очеркн, келвмүд бармн. Дакад, Бичччирин Союзин отделенэс цайлгвэр (консультэц) бас авч болхми, цайлгвэр бгдг шишлн бичч баянэ.

Хальмг келн äмтнд, цуг äмтнлэ äдл, сән шүлгүд йир ик кергтэ. Äмтнэ эн дурин күцэчин кергт—гүн утхта, хурц угмүдтэ, айс мет джинвэд баядг, сән-сән шүлгүд бичхми.
Алексей БАЛАКЕВ.